

Kegyetlen játékok

(Schreiner Dénes: Mint kagylók, ha bezárulnak)

Schreiner Dénes első prózakötete, a *Mint kagylók, ha bezárulnak* a 2016-os Margó-díjra is aspiráló, végül azt el nem nyerő novellaválogatás. Alkotója a kortárs magyar szépprózai térbe kevésbé fiatalon bekapcsolódó szerzők sorát gazdagítja: a névsor, jelentsen ez bármit is, egyre bővül: Sántha József, Szilasi László, Milbacher Róbert az irodalommal való foglalkozás egyéb területeiről, korábban megkezdett szépiroői pálya folytatóiként vagy éppen professzionális irodalomértelmezői hivatás leágazásaként kezdtek, kezdik el szépiroői ténykedésüket. Debütjeik kivétel nélkül igazolták: az esztétikai problémák érlelése, más dimenzióban való megfigyelése egyiküknek sem vált kárára, minőségi prózák, meghatározó szövegek születtek, születnek.

A nevezett alkotókat a kortárs magyar irodalmi térképre felhelyező első darabok meggyőző bizonyítékkal szolgálnak arra, hogy az irodalomhoz fűződő, élethosszig tartó szenvedély egyéb megnyilvánulásai között jó, ha evidenciaként tartjuk számon a szépiroői szerepeket is. Schreiner folyóiratokban már napvilágot látott prózáinak e gyűjteménye ráadásul üdítően nem kapcsolódik a látható trendekhez. Mindezt az alkotóval készült egyik interjú vonatkozó részlete szellemesen igazolja is: „Tisztelet szerző! A szerkesztőségben úgy látjuk, Ön a novellairás teljesen új útjain jár, mi azonban ezen az úton nem tudjuk Önt követni” (1. *A történetek a létezés egyáltalán nem magától értetődő alakzatai*).¹

Valóban, Schreiner novellaciklusa, a vissza-visszatérő főhős, Némelyi alakja legalábbis a novellafűzér irányába tolja el az olvasás lehetőségeit, olyan mixtúra, amely ellenáll a besorolásoknak. Am akár egyetlen szövegtömbként, akár különálló kisprózák formaként olvassuk is a könyvet, határozott irányok mégiscsak kirajzolódni látszanak. Egyfelől ezek az elbeszélések a kegyetlenség mintázatait járják körül, határozott karakterük a test, a szellem, a személyiség megalázása, megsértése, széttroncsolási módjai. Másfelől szerzőjük filozófiatörténeti, esztétikai iskolázottsága is erőteljesen ráíródik a szövegek jó részére. Az antik gondolkodástörténeti maximák, a platóni, szókratészi tételek, vagy éppen a peripatetikus auktorok summázatainak forgácsai hol stílusgyakorlatként, hol ironikus és szellemes persziflázs elemeként bukkannak fel egy-egy pillanatra.

Harmadsorban az önmagukba záródó történetek a labirintusforma alakját veszik fel: az így létrejött szövegterek esztétikai lehetőségei közül az obligát borgeszi modell emelkedik ki a leglátványosabban. A posztmodern geometriája, vagy a mágikus realizmus motivikája azonban, amely hol travesztiáként, hol nagyon is komolyan véve, az idézetti irányzatok újraélesztési kísérleteként villan fel időről időre, összességében nem kelti a „kifáradás” látszatát. Schreiner történetei mindemellét jócskán merítenek a középkori pokoljárások és a pikareszk-regények, elsősorban a *Don Quijote* tradíciójából. Eppen, mert Borges Alef-modellje, ahogy a körkörösséget ugyancsak programmá tevő Cortázar-történet, az *Összefüggő parkok* hommage-ainak és intertextusainak száma a róluk szóló szakirodaloméhoz hasonlóan már könyvtármivá dagadt, itt hangsúlyosan jelen lévő reminiscenciái a szétírás gyanúját is kelthetik az olvasóban. Schreiner Dénes prózái azonban, néhány rosszabbul sikerült mondatot leszámítva, nem a mágikus realizmust „felhabosító” Coelho-citátumok sorába illeszkednek. Bár a borítóra talán nem igazán szerencsésen választott fülszöveg még az utóbbi gyanúját erősítené, az egymásban folytatódó, önmagukba záródó szűzségekben rejlő történetmagok valódi tétjei ennél a gyengén működő részletnél jóval kidolgozottabbak: „[H]ogy végtére is egész életemben ugyanazt a könyvet olvastam, ugyanolyan lapokkal és ugyanolyan oldalakkal...” (*Végképp*, 147.)

A történetek az élet, egy élet, vagy az emberi létezés szakaszait projektálják, ciklusba rendezésük, ahogy a ciklus-

címek (1. *Naturáliák, Rátalálni, Bolyongani, Hazatévedni*) is az emberi életút szakaszaira hivatottak rájátszani. A kötet első egysége, a *Naturáliák* elbeszélései a katonaság zárt vagy éppen a nyilvánosság tágas terepein elkövetett brutális játékok, kegyetlenkedések a szemlélés, a narrátori pozícióra való folyamatos rájátszás ironiáját írják rá a szövegre. „Ha épp nem voltunk a lyukhoz beosztva, választhattunk, maradtunk aznapra nézőnek, szemtanúnak a körletben, mely délutántól a takarodóig »fegyelemkamrává« változott át, vagy elme gyűnik csavarogni a táboron belül.” (*A lyuknál*, 11.)

A *Minotaurus* című történet pedig az elbeszélői pozícióban és a narráció igazságában való folyamatos eltévelyedés téziseit mondja fel, de nem jól megrágya és kiköpve, ahogy tehetné, és ahogy erre lehetősége a most is divatos „mágikus realista, újhistorikus midcult” szöveggyárban könnyen kímálkozna. A szóban forgó történet egy mondatot, azt a bizonyos világmondatot kereső, a létezését egyetlen mikroegységében leképező posztmodern álom elvárásainknak megfelelő ígéret. A szöveg maga a világ, a világ igazsága sosem objektív, az élet és az irodalom az útvesztő formáját veszik fel gyakran, közhelyesen is megfogalmazható lehetőségek, amelyek a *Minotaurus*ban mégis visszafogott és izgalmasan sűrítő szintézisben vannak jelen: „[N]em is érezzük, és tényleg nem érziünk semmit, mialatt azok csak ütnek, továbbra is ütnek minket a sötét és üres lépcsőházban, ebben a valóságos labirintusban.” (23.)

Egy másik próza, az *Élhetetlen* a megalázott és megsértett test fenomenológiájának vázlatát nyújtja át az olvasónak, a fizikai erőszak sokszor reflektált pszichológiája helyett annak moralizálástól mentes filozófiáját téve a szemleges nézőpontja tárgyává. Teszi ezt úgy, hogy a történet és az egész kötet jól látható elvárásai közt fogalmazza meg újra és újra: minden leírható és megfigyelhető, természetesen a bántalmazás fokozatai is. „A veréstől olykor-olykor izgalomba jövő nemi szervünk nagysága pedig férfiasságunk legfőbb bizonyítéka.” (31.)

A *Naturáliák* című egység mind címválasztásában, mind témafelvetéseiben egyrészt a klasszikus és a késő modernség irányait látszik folytatni, mottója is a *Barbárok* ismert szöveg-helye („...ott volt a fejcskékén a nagy szakadás.”). Másfelől Schreiner prózái a Parti Nagy-féle kilencvenes évekbeli nyelvi orgiát, a lexémákban való tobzódást is atmoszférateremtő megoldásaik közt szerepeltetik. A hétköznapiokban megjelenő infernális, a pokoli manifesztaíciói Schreiner történeteiben a lépcsőház és a kocsmák 20. és 21. századi magyar irodalomban is nagyon gyakori terepein bukkannak fel, mindez azonban, a motívum kortárs magyar irodalombeli kétségtelenül erős jelenléte ellenére sem válik kárára e válogatásnak.

A magukba vesző, egymás határait felszámoló szövegek teleologikusságot nélkülöző struktúráját a *Rátalálni* ciklus novellái a világirodalmi hagyományok korábbinál még erőteljesebb reflektálásával hozzák játékba. A *Fallal szemben* terepein a májustól rettegő Némelyi az életet és a társadalmat egy kocsmákban látja, a körforgás, a lecsúszás, a sehova sem menekülés élményei gomolyognak a zártság és szimbólumokkal súlyosan terhelt helyén. A ciklus egymást követő szövegei e témafelvetés más-más nézőpontú, de végeredményét tekintve azonos következtetéseket hozó variációi. A *Májusi örvény, virágillat* a körkörösség, a létezés, a tér, az idő, a történet, a szöveg önmagába visszapöndörödésének problémáját az örület torkában tébláboló, saját széteső tudatának megfigyelésében tobzódó hősnének monológiájában fogalmazza meg a legerősebben: „Összecsúszott a tér, szétesett benne minden. Először csak a látvány kezdett inogni, imbolyogni, s mintha valami különös örvény húzná, szívná magába, elcsavarodott, tekeredett egyre feljebb.” (74.)

A már említett cervantes-i hagyomány a *Májusi örvény, virágillat* tudatvesztés határára kerülő hősnének „víziójában”, a következő novellában folytatódik. Az *Átmeneti időszak* – *DesQuiciamiento*, a másik szűzsében garázdálkodó hős ábrándja: a vége nincs szöveg működésének használati szabályait a Borges-mottó, „a történelem, az idő versenytársa...” kellőképpen hangsúlyozza is. A világvege utáni tájon az elhagyott malomban a Don Quijote-reminiscenciákat is bőven idéző hős várja a távolból érkező Idegen megváltását.

1 http://konyves.blog.hu/2016/10/01/schreiner_denes (letöltés: 2017. 04. 10.)

Némelyi, aki hol tudós bölcsele, hol újságíró, hol szentélytartót faragó mester, az Istent, az istenit keresi minden pillanatban.

A kötetben az emberi létezés a lepusztuló épületekben, a felettük az uralmat végül átvevő természetben és a fetiszizálódó tereptárgyakban tükröződik vissza. A harmadik ciklusban (*Bolyongani*) azonban az épített vagy az elvadult környezetben a gyerekkor és a folytonos emlékezés kevésbé sikerült pillanatai találkoznak. Az *Időszakadék*ban érzésem szerint nem történik más, mint hogy a gyerekkor emlékezésformáinak didaktikus bemutatásával találkozunk. „Szeme előtt képek suhantak el. Vegytisztán látott mindent, látóterében éles körvonalakkal rajzolódott ki a vonatfülke, a frissen mosott ablakok.” (129.)

Bár Cortázar sokszor idézett rövidtörténete, a regényt olvasó, valójában saját sztorijában elvesző hősének sorsa közzön vissza időről időre Schreiner életüket mániákusan elemző hősének sors-fragmentumaiban, úgy tűnik, ebben a nagy munkában kissé el is fárad az elbeszélő, közhelyes megfogalmazások sora követi itt egymást: „Mert ifjúkorától fogva érezte, hogy valamiképp a múlt foglya.” (*Időszakadék*, 127.) „Hogy az ő múltjait további múltak követik minduntalan, meglehet, ez a történetbe zártág ára.” (*Időszakadék*, 127.)

A nem különösebben invenciózus című utolsó ciklus (*Hazatalálni*) szerencsére újabb erős pillanatokkal ajándékozza meg a történetekbe merüléstől átmenetileg megcsömörlött olvasót. A *Púpos Mamma* liftkezelő asszonya a létezés minden fontos eseményének (születés, halál, szakítás, betegség, szerelem stb.) tanúja, kiűzetése, a Páter Nosterré váló kórházi felvonó átalakulása, a mindenkori megváltás ígéretével és hiányával egyszerre szembesít. Hasonlóan szipor-

kázó módon, mint tették azt Woody Allen *Agyament Harry* (*Deconstructing Harry*, 1997) című filmjének a pokolba lifttel alászálló protagonistái. Allen filmjében a zsidó és emiatt a keresztény Infernóban kicsit idegenül tébláboló, hisz azt értelmezni képtelen apa számára a megváltás a mennyország helyett evidens módon a kínai étterem. Schreiner hétköznapi csodákat kereső, ám attól meg nem menekülő hősei hasonló módon készek a létezés minden irracionálisának átélésére. Az utolsó ciklus szövegeiben a természethez visszakanyarodó elbeszélés, ha tetszik az oda visszatérő ember történetei kapnak helyet, ám elsősorban a filozófiai hagyomány műfajainak és beszédmódjainak szellemes travesztiáit olvashatjuk. *A nyelv visszaszerzése* című szüzsé a hallgatás és a szöveg, a hiány és a jelenlét formáit kutatva beszél arról, hogy a szimbólumok és metaforák, amelyekre az emberi gondolkodás története épül, milyen módon játszhatók ki, hogy elvárásaink velük kapcsolatban mennyire ideiglenesek és aláashatók.

A Tengeremélyi források törnek fel egyre, amellet, hogy a történeteket újra és immár végleg önmagukba zárja, az antik görög filozófia dialógusaink hangneveivel játszik el. „Mert visszacsúsztunk mi mégis ama fővenyről, mint meszes héjú, síkos, nyálkás kagylók az iszaptól zavaros vízbe, hogy örökre bezáródjunk egyetlen, végső történetünk oly’ régtől fogva ismerős magányába.” (231.)

Schreiner Dénes első prózákötete összességében izgalmas novellák gyűjteménye; a folytatásra, legyen az kisprózák kollekcója, vagy a minden „kezdő” író fejlődési fázisai közé kódolt „kritikus” elvárás, a regény, csak várni lehet.

(Könyvpont – L’Harmattan, 2016)
Kovács Krisztina

